

คอลัมน์ "จากท่าพระจันทร์ถึงสนามหลวง"

ผู้จัดการรายวัน ฉบับวันศุกร์ที่ 17 พฤศจิกายน 2538

น้ำท่วม คนรวย และคนจน

รังสรรค์ ทัศนะพรพันธุ์

ผมผจญภาวะน้ำท่วมมาเป็นเวลา 2 เดือนเศษ โดยที่ในช่วงเดือนแรกยังสามารถขับรถเข้าออกนอกบ้านได้ แต่แล้วระดับน้ำสูงขึ้นเรื่อยๆ และนับตั้งแต่วันที่ 26 ตุลาคม 2538 เป็นต้นมา ระดับน้ำสูงเกินกว่าที่จะขับรถได้ ผมต้องเดินลุยน้ำระดับเกือบถึงเอวประมาณหนึ่งกิโลเมตรเพื่อนั่งรถมอเตอร์ไซด์ออกสู่ถนนใหญ่ เพื่อไปทำงานหรือเพื่อซื้ออาหารสำหรับการประทังชีวิต

ในระยะแรก ผมมิได้ดำเนินการใดๆเพื่อป้องกันปัญหาน้ำท่วมบ้าน เพราะเชื่อประกาศทางราชการที่ว่า น้ำจะขึ้นสู่ระดับสูงสุดระหว่างวันที่ 29-31 ตุลาคม และหวังว่า หลังจากนั้นระดับน้ำจะลดลง การณ์ปรากฏต่อมาว่า ระดับน้ำในกรุงเทพฯขึ้นในลดลงตามลำดับ แต่ระดับน้ำในละแวกบ้านผมไม่เพียงแต่จะมีได้ลดลงเท่านั้น หากยังสูงขึ้นทุกวันอีกด้วย ถึงตอนนั้นผมเริ่มคิดถึงการช่วยตนเอง และเล็งคิดที่จะขอความช่วยเหลือจากพระสยามเทวาธิราช ผมเริ่มระดมซื้อกระสอบทราย จากระดับ 50 กระสอบ เพิ่มขึ้นตามลำดับจนมีจำนวนเกือบ 250 กระสอบ และซื้อเครื่องสูบน้ำจำนวน 1 เครื่อง แต่ต้องเพิ่มเป็นจำนวน 2 เครื่องในเวลาต่อมา จึงสามารถป้องกันมิให้น้ำเข้าบริเวณตัวบ้านได้

เมื่อระดับน้ำยังคงขึ้นสูงหลังวันที่ 31 ตุลาคม ในขณะที่บริเวณอื่นๆของกรุงเทพฯ น้ำแห้งขอด ผมเริ่มแน่ใจว่า รัฐบาลป้องกันภาวะน้ำท่วมในบริเวณกรุงเทพฯขึ้นในด้วยการผันน้ำไปสู่บริเวณที่อยู่อาศัยของผม ประตูน้ำในคลองบางคลองถูกปิด มิหนำซ้ำยังมีการสร้างเขื่อนสกัดและเปลี่ยนทิศทางการเดินของน้ำอีกด้วย

เมื่อภาวะน้ำท่วมรุนแรงในช่วงปลายเดือนตุลาคม น้ำเจิ่งนองบริเวณสนามหลวง และพระบรมมหาราชวัง ทางกรมแก้ปัญหาด้วยการผันน้ำไปสู่บริเวณท้ายวัง น้ำแห้งขอดบริเวณถนนหน้าพระลาน และถนนหน้ากระทรวงกลาโหม แต่ภาวะน้ำท่วมจะปรากฏให้เห็นบริเวณท้ายวัง

น้ำท่วมเป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติก็จริง แต่มนุษย์ก็มีความสามารถในการผันน้ำ ภาวะน้ำท่วมที่ปรากฏให้เห็นจึงมิใช่ผลงานของธรรมชาติทั้งหมด หากแต่เกิดจากฝีมือมนุษย์อย่างค่อนข้างสำคัญ เพราะมนุษย์สามารถสกัดและเปลี่ยนทิศทางการของกระแสน้ำ มนุษย์จึงสามารถ

ป้องกันภาวะน้ำท่วมในอาณานิคมบางแห่งได้ระดับหนึ่ง และสามารถผันภาวะน้ำท่วมจากอาณานิคม หนึ่งไปสู่อาณานิคมอื่นได้

เมื่อเกิดภาวะน้ำท่วมในช่วงสองทศวรรษเศษที่ผ่านมา รัฐบาลทุกยุคทุกสมัยล้วนมีนโยบายสกัดกระแสน้ำมิให้เข้ากรุงเทพฯ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ว่า กรุงเทพฯเป็นเขตเศรษฐกิจสำคัญ หากกรุงเทพฯ ประสบภาวะน้ำท่วมอย่างรุนแรง ย่อมก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจเป็นอันมาก ด้วยเหตุดังนี้ จังหวัดรอบๆ กรุงเทพฯจึงต้องเผชิญกับภาวะน้ำท่วม ในขณะที่ประชาชนในกรุงเทพฯอยู่เย็นเป็นสุขยิ่ง

แต่ความอดทนต่อภาวะทุกข์เข็ญของมนุษย์มีขีดจำกัด เมื่อภาวะทุกข์เข็ญเกินระดับความอดทน ปะทุแห่งอารมณ์อันเดือดพล่านย่อมเกิดขึ้น และอาจนำไปสู่ภาวะจลาจลได้ ถึงจุดนี้ ทางกรจึงเริ่มระบายน้ำเข้ากรุงเทพฯ เพื่อบรรเทาอารมณ์อันเดือดพล่านของประชาชนในจังหวัดรอบๆ กรุงเทพฯ ที่ต้องเผชิญภาวะน้ำท่วมอย่างแสนสาหัส

ด้วยตรรกที่ว่าด้วยความสำคัญทางเศรษฐกิจของกรุงเทพฯชั้นใน แม้จะปล่อยให้กระแสน้ำไหลเข้ากรุงเทพฯ แต่ทางการก็ผันน้ำให้ท่วมบริเวณชานเมือง โดยที่กรุงเทพฯชั้นในเป็นด้านสุดท้ายที่จะเผชิญภาวะน้ำท่วม การผันน้ำไปสู่ธนบุรี นนทบุรี และปทุมธานีในที่สุดสุดท้ายของการป้องกันกรุงเทพฯชั้นใน ก็เกิดจากตรรกทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้

การยึดถือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นฐานของนโยบายการจัดการน้ำท่วมสะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลของสำนักเศรษฐศาสตร์กระแสหลักอย่างมีอาจปฏิเสธได้ แต่รัฐบาลไทยก็มีได้นำแนวความคิดทางเศรษฐศาสตร์มาจัดการปัญหาน้ำท่วมโดยตลอดรอดฝั่ง เพราะเลือกใช้แนวความคิดที่ให้ประโยชน์แก่คนกรุงเทพฯ แต่ไม่เลือกใช้นโยบายที่สร้างภาระแก่คนกรุงเทพฯ เหตุทั้งหมดนี้แสดงถึงอำนาจและอิทธิพลของคนกรุงเทพฯและกลุ่มทุนในกระบวนการกำหนดและบริหารนโยบายทั้งปวง

ประชาชนในจังหวัดรอบๆ กรุงเทพฯและประชาชนในแถบชานเมืองกรุงเทพฯถูกเรียกร้องให้เสียผลประโยชน์ส่วนตัวเพื่อรักษาผลประโยชน์ส่วนรวม คนเหล่านี้ถูกเรียกร้องให้รับภาระน้ำท่วมแทนคนกรุงเทพฯ ข้อที่ประชาชนเหล่านี้อดกังขามีได้ก็คือ เหตุไฉนผลประโยชน์ของคนกรุงเทพฯจึงถูกโหมเมว่าเป็น 'ผลประโยชน์ส่วนรวม' ในยามที่กรุงเทพฯรุ่งเรือง ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของกรุงเทพฯไม่เคยไหลริน (trickle down) ไปเป็นประโยชน์แก่ประชาชนผู้ยากไร้ในชนบท แต่ยามที่คนกรุงเทพฯจะต้องทุกข์ทน ชนชั้นปกครองกลับให้คนนอกกรุงเทพฯรับภาวะทุกข์เข็ญแทน

น้ำท่วมมิได้ก่อให้เกิดผลเสียหายทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากยังก่อให้เกิดความทุกข์ที่มีอาจคำนวณเป็นตัวเงินได้อีกด้วย ชาวบ้านที่เผชิญภาวะน้ำท่วมจำนวนมากมีอาจถ้ายีสภาวะและอุจจาระอย่างถูกสุขลักษณะได้ มีอาจประกอบอาหารเพื่อรับประทาน และไม่มีแม้แต่ที่

หลังบนอน มิใช่ต้องกล่าวถึงสุขภาพจิตและความตึงเครียดทางประสาท ภาวะทุกข์เชิงภูเขื่อนี้ เป็นผลเสียหายที่เกิดจากภาวะน้ำท่วม ซึ่งมีอาจประเมินเป็นตัวเงินได้ นโยบายการจัดการปัญหาน้ำท่วมโดยยึดถือผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นที่ตั้ง จึงเป็นนโยบายที่ละเอียดละและมีได้ให้ความสำคัญแก่ความเสียหายที่มีอาจคำนวณเป็นตัวเงินได้ หากจะกล่าวให้ถึงที่สุดแล้ว ก็เป็นนโยบายที่เห็นแก่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเหนือความเป็นมนุษย์ของประชาชน

นโยบายการจัดการปัญหาน้ำท่วมมิได้มีปรัชญาพื้นฐานแตกต่างจากยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุล เมื่อรัฐบาลดูคับและถ่ายโอนส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากภาคเกษตรกรรมไปหล่อเลี้ยงการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ด้วยการกดราคาสินค้าเกษตรโดยอาศัยมาตรการต่างๆ ภาคเกษตรกรรมถูกเรียกร้องให้เสียสละเพื่อการเติบโตของระบบเศรษฐกิจ 'โดยส่วนรวม' อวิชา ทำให้ประชาชนในชนบทไม่รู้ตัวว่าถูกดูคับและถ่ายโอนส่วนเกินทางเศรษฐกิจ ประชาชนที่เผชิญภาวะน้ำท่วมจำนวนมากก็ไม่รู้ตัวว่า ภาวะน้ำท่วมที่เผชิญอยู่นั้นเป็นผลจากมาตรการผันน้ำเขกเช่นเดียวกัน

ประชาชนแต่ละหมู่เหล่ามีความสามารถในการรับภาระน้ำท่วมไม่เท่าเทียมกัน หากน้ำท่วมขังถนนสี่ลม ถนนสาทร หรือถนนวิฑู ธุรกิจในถนนเหล่านี้สามารถรับภาระน้ำท่วมได้โดยไม่ยากลำบากนัก แต่เมื่อน้ำท่วมขังไร่นาสาโท เกษตรกรมีแต่สิ้นเนื้อประดาตัว การสกัดมิให้น้ำเข้ากรุงเทพฯจึงเป็นนโยบายที่เพิ่มความทุกข์ให้แก่ประชาชนที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจ ข้อสมมติพื้นฐานของนโยบายดังกล่าวนี้ก็คือ ทุกข์ของคนจนมีความสำคัญน้อยกว่าทุกข์ของคนรวย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ทุกข์ของคนรวยต้องถือเป็นทุกข์ของแผ่นดิน มิใช่ต้องกล่าวว่าการเปรียบเทียบความสุขหรือความทุกข์ระหว่างบุคคล (interpersonal comparison of utility) เป็นเรื่องที่มีอาจทำได้ เราไม่สามารถพิสูจน์ด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ได้ว่า ทุกข์ของคนรวยหนึ่ง 'หน่วยความทุกข์' นั้น 'ทุกข์' กว่าความทุกข์ของคนจนขนาดเดียวกัน

แต่การสกัดหรือผันกระแสน้ำไซ้ว่าจะเป็นนโยบายที่ไร้เหตุผลเสียเลยทีเดียว เพียงแต่ว่าจะต้องมีการจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากนโยบายดังกล่าวนี้ เมื่อธุรกิจ ในกรุงเทพฯได้ประโยชน์จากนโยบายการสกัดมิให้น้ำท่วมกรุงเทพฯ รัฐบาลก็ควรจะได้รับภาษีจากหน่วยเศรษฐกิจในกรุงเทพฯ เพื่อนำไปจ่ายเงินชดเชยแก่ประชาชนที่รับภาระน้ำท่วมแทนคนกรุงเทพฯ ในอดีต รัฐบาลปล่อยให้เกษตรกรที่สิ้นเนื้อประดาตัวจากภาวะน้ำท่วมเผชิญชะตากรรมอย่างค่อนข้างเดียวดาย ไม่เคยมีการจ่ายเงินชดเชยหรือเงินช่วยเหลือให้ค้ำกับภาวะทุกข์เชิงภูเขื่อนที่ได้รับ นโยบายการสกัดหรือผันกระแสน้ำจึงเป็นนโยบายผันความทุกข์ไปให้ประชาชน ในจังหวัดรอบๆกรุงเทพฯ คนกรุงเทพฯซึ่งได้รับประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวนี้ไม่เคยต้องรับภาระในการดำเนินนโยบาย บัดนี้ สมควรที่จะต้องพิจารณาการจัดเก็บภาษีการป้องกันน้ำท่วมอย่างจริงจัง หลังจากทีปล่อยให้เรื่องยืดยาวมาเป็นเวลายาวนาน รายได้จากการจัดเก็บภาษี

ดังกล่าวนี้ นอกจากจะนำไปใช้จ่ายในการจัดระบบการป้องกันน้ำท่วมแล้ว ยังควรกันเป็นกองทุนสำหรับจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหายจากนโยบายการป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพฯอีกด้วย

ผมชมข่าวประชาชนบางหมู่บ้านเหล่าพังเขื่อนและประตูน้ำด้วยความเข้าใจและด้วยความเห็นใจ คนที่ไม่เคยลิ้มรสความยากจน ย่อมยากที่จะรับรู้ความชื่นชมแห่งชีวิตอันใด คนที่ไม่เคยเผชิญภาวะน้ำท่วม ย่อมยากที่จะเข้าใจความทุกข์เข็ญจากน้ำท่วมฉับนั้น รัฐบาลและราชการไม่เคยให้คำอธิบายเกี่ยวกับแผนการป้องกันน้ำท่วม ทั้งในระดับมหภาคและจุลภาคแก่ประชาชน สารสนเทศในเรื่องนี้จึงมีความไม่สมบูรณ์อย่างยิ่ง รูปธรรมที่ประชาชนเห็น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างเขื่อนและทำนบสกัดน้ำ และการปิดประตูน้ำ ล้วนแล้วแต่เป็นรูปธรรมที่ชวนให้เข้าใจว่า รัฐบาลและราชการกำลังดำเนินการผันน้ำจากจุดหนึ่งไปยังอีกจุดหนึ่งทั้งสิ้น การที่รัฐบาลและราชการมิได้ให้สารสนเทศที่สมบูรณ์แก่ประชาชน ทำให้มีอาจตำหนิประชาชนเหล่านั้นได้ หากประชาชนที่พังเขื่อนหรือประตูน้ำมีวิชา วิชาดังกล่าวก็เป็นผลจากการละเลยมิได้ให้ข่าวสารแก่ราษฎร

รัฐบาลและราชการมีเหตุที่จะปิดบังข้อมูลข่าวสาร เพราะไม่ต้องการยอมรับต่อสาธารณชนว่า มีการผันน้ำเพื่อป้องกันมิให้น้ำท่วมกรุงเทพฯ การให้ข้อมูลข่าวสารดังกล่าวนี้ย่อมก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์ได้มาก และประชาชนที่ต้องเผชิญภาวะน้ำท่วมจากนโยบายการผันน้ำอาจมีปฏิกิริยาตอบโต้ที่รุนแรง แต่ถ้าหากมีการจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ที่ได้รับความเสียหาย ปฏิกิริยาตอบโต้จะลดทอนความรุนแรงลงเป็นอันมาก ยิ่งเงินชดเชยมากพอแก่ระดับความเสียหายด้วยแล้ว ปฏิกิริยาตอบโต้อาจไม่มีเลยก็เป็นได้ แต่เป็นเพราะนโยบายการผันน้ำเป็นนโยบายการผันความทุกข์โดยปราศจากเงินชดเชย รัฐบาลและราชการจึงต้องปิดบังข้อมูลข่าวสารมิให้ประชาชนได้รับรู้ว่ามี การผันน้ำไปสู่อาณาบริเวณใด

แต่การปิดบังข้อมูลการผันน้ำก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจมากกว่าที่ควรจะเป็น หากผมได้รับทราบว่าจะมีการผันน้ำมาสู่ที่อยู่อาศัยของผม ผมสามารถเตรียมการป้องกันปัญหาแต่เนิ่น ๆ อย่างน้อยเตรียมซื้อกระสอบทรายและเครื่องสูบน้ำ ตลอดจนนำรถออกจากบ้านไปจอด ณ ที่ซึ่งน้ำไม่ท่วมขัง ด้วยเหตุที่ผมมิได้รับทราบแผนการผันน้ำของทางราชการ ผมจึงต้องเผชิญภาวะน้ำท่วมชนิดตั้งตัวไม่ทัน รถติดอยู่ในบ้าน ไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ ทุกวันนี้ใช้เวลาส่วนใหญ่ในการสูบน้ำออกจากบ้าน แทนที่จะทำงานที่เป็นประโยชน์มากไปกว่านี้

นโยบายการจัดการปัญหา น้ำท่วมยากที่จะแปรเปลี่ยนได้ หากไม่เปลี่ยนคติที่ว่าทุกข์ของคนกรุงเทพฯ และทุกข์ของคนรวยต้องถือเป็นทุกข์ของแผ่นดิน โดยไม่ใส่ใจต่อทุกข์ของคนนอกกรุงเทพฯ และทุกข์ของคนจน และหากยังไม่เปลี่ยนมายอมรับคติที่ว่า ผู้ที่ได้ประโยชน์จากนโยบายการจัดการปัญหา น้ำท่วมจักต้องจ่ายเงินชดเชยแก่ผู้ที่เสียประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวนี้